

УДК 657.1

Вакун О. В.

Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університетуЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Обґрунтовано необхідність дослідження проблеми визначення сутності поняття «обліково-аналітичне забезпечення» системи управління. Виділено й обґрунтовано існуючі підходи до розуміння сутності інформаційного забезпечення та виявлено перспективи його застосування в обліково-аналітичних дослідженнях. Виділено три основні рівні дискусійних проблем щодо розуміння сутності поняття «обліково-аналітичне забезпечення» та запропоновано шляхи їхнього вирішення. Запропоновано підхід до розуміння сутності поняття «обліково-аналітичне забезпечення» системи управління.

Ключові слова: обліково-аналітична інформація, обліково-аналітична система, обліково-аналітичне забезпечення інформаційної системи управління.

Постановка проблеми. В останнє десятиліття дослідниками у сфері бухгалтерського обліку та економічного аналізу досить широко почало застосовуватись поняття обліково-аналітичного забезпечення систем управління, що є свідченням широкого запровадження інструментарію теорії систем та системного підходу до пізнання облікових явищ і процесів. Існування такої ситуації свідчить про виникнення нових напрямів розвитку обліково-аналітичної науки на основі застосування методології теорії систем. При цьому на сьогодні в науковій літературі не сформовано загального розуміння сутності поняття «обліково-аналітичне забезпечення» системи управління, що призводить до виникнення значної кількості підходів, що в цілому не дозволяє сформулювати загальну модель побудови системи інформаційної підтримки менеджменту на базі використання обліково-аналітичної системи підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу проблемам обґрунтування сутності поняття «обліково-аналітичне забезпечення» та розробці підсистеми обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємства приділяють увагу М.І. Бондар, Т.В. Бочуля, Т.А. Гоголь, Л.В. Гнилицька, В.М. Жук, М.В. Корягін, С.А. Кузнєцова, О.А. Лаговська, А.А. Пилипенко, Н.І. Пилипів, М.С. Пушкар, М.В. Реслер, І.Б. Садовська та ін.

Мета статті полягає в аналізі підходів дослідників до розуміння сутності обліково-аналітичного забезпечення інформаційних систем управління та обґрунтуванні шляхів подальшого розвитку теоретико-методологічних засад побудови системи облікового аналітичного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «забезпечення», зокрема інформаційне забезпечення, стосується процесу функціонування інформаційних систем управління. Згідно з теоретичними засадами побудови управлінських інформаційних систем, будь-яка система управління може функціонувати лише за наявності належного інформаційного забезпечення. Це твердження впливає з найбільш поширеного підходу до структуризації елементів автоматизованої інформаційної системи, за яким прийнято виділяти функціональну та забезпечуючу частину. Якщо функціональна частина (модель системи управління) визначає призначення інформаційної системи (цілі, завдання, функції) та є сукупністю різнорівневих функціональних задач управління, то забезпечуюча частина інформаційної системи передбачає вирішення вищенаведених задач за

допомогою своїх структурних елементів, різних видів забезпечення системи – інформаційного, технічного, програмного, технологічного, організаційного, ергономічного тощо.

Виділення забезпечуючих підсистем не пов'язане зі сферою їхнього застосування, унаслідок чого підсистеми можуть бути виділені у складі будь-якої інформаційної системи управління незалежно від рівня управління, типу використовуваних ресурсів, функцій управління тощо. Відповідно, інформаційне забезпечення є підсистемою, яка забезпечує функціонування інформаційної системи управління. Одним із основних елементів інформаційного забезпечення є обліково-аналітичне забезпечення, яку деякі дослідники у сфері обліку, зокрема Т.А. Гоголь [3, с. 41], називають обліково-аналітичною системою підприємства.

На сьогодні в науковій літературі з інформаційних систем сформувалися три основні підходи до розуміння сутності інформаційного забезпечення, на основі застосування яких можна обґрунтувати сутність поняття «обліково-аналітичне забезпечення».

За першим підходом під інформаційним забезпеченням розуміються різні види інформаційних структур, тобто сукупність інформаційних одиниць, що взаємопов'язані між собою, зокрема документи, інформаційні масиви, інформаційні потоки, інформаційні бази тощо. Вони формують інформаційне середовище або єдиний інформаційний простір, що використовується в процесі здійснення управлінської діяльності в якості інформаційної підстави при прийнятті управлінських рішень. В інформаційному середовищі інформація зберігається і доставляється до користувачів таким чином, що будь-які відомості або узагальнені дані у вигляді звітів можуть бути одержані в необхідних розрізах і сполученнях як на регулярній періодичній основі, так і за конкретним запитом користувача.

За другим підходом інформаційне забезпечення – це процес підготовки (збору, обробки (класифікація, кодування), узагальнення, зберігання, передача, надання) необхідної інформації для задоволення потреб суб'єктів прийняття управлінських рішень. Термін «підготовка» у даному випадку має досить широке значення, що включає як безпосередню підготовку даних до обробки, так і здійснення різноманітних операцій із інформацією до моменту її доставки до кінцевого користувача.

Відповідно, якщо за першим підходом інформаційне забезпечення є сукупністю інформації, що використовується для прийняття рішень від-

повідними суб'єктами, то за другим – це певний процес, методологія підготовки такої інформації. Тобто якщо за першим підходом під інформаційним забезпеченням розуміється лише інформаційний продукт, то за другим – процес створення такого продукту, його збереження і передача зацікавленим суб'єктам.

Ураховуючи недосконалість двох описаних підходів, окремі дослідники пропонують використовувати третій підхід – інтегрований, який передбачає розуміти під інформаційним забезпеченням як сам інформаційний продукт, що утворюється в результаті функціонування відповідних інформаційних підсистем, так і процес функціонування таких підсистем. Наприклад, Г.Н. Федорова розглядає інформаційне забезпечення як сукупність необхідної інформації, що циркулює в системі, засоби і методи, що стандартизують процеси її збереження і обробки [10, с. 18]. На нашу думку, застосування такого підходу є найбільш доцільним для подальшого розвитку облікової системи підприємства, оскільки дозволяє акцентувати увагу не лише на кінцевому інформаційному продукті, а й на всьому процесі його створення, що значно розширює предметну область обліково-аналітичних досліджень та дозволяє сформулювати комплекс заходів із покращання процесу формування, узагальнення та передачі обліково-аналітичної інформації зацікавленим користувачам. При розробці системи обліково-аналітичного забезпечення слід обов'язково проаналізувати предметну область управління і виділити пріоритетні цілі його подальшого удосконалення і розвитку. Система обліково-аналітичного забезпечення управління повинна враховувати специфіку організаційно-технологічних процесів підприємства, його пріоритетні напрями подальшого розвитку та стратегічні цілі, вона повинна бути достатньою, щоб забезпечувати підтримку всіх функцій об'єкта управління, наприклад інвестиційної діяльності, інноваційної діяльності тощо.

На основі аналізу існуючих підходів до розуміння сутності інформаційного забезпечення

можна зробити наступні висновки стосовно його застосування в обліковій системі:

- інформаційне забезпечення є однією з підсистем інформаційної системи управління підприємством, тому його не можна розглядати відокремлено від системи управління, як наслідок, процес генерування інформації, що є елементом системи інформаційного забезпечення, підпадає під дію суб'єкту прийняття управлінських рішень;

- окрім інформаційного забезпечення, на результати управління системою впливають й інші види забезпечень, що унеможлиблює абсолютизацію ролі інформації в підвищенні ефективності системи управління;

- інформаційне забезпечення системи управління включає всі можливі інформаційні джерела, які можуть використовуватись для прийняття управлінських рішень, що не дозволяє прирівнювати його до облікової або до обліково-аналітичної системи підприємства.

Виходячи з відсутності єдності стосовно поняття «інформаційне забезпечення» у поглядах учених, що займаються дослідженнями у сфері автоматизованих систем управління, на сьогодні в обліку поняття «обліково-аналітичне забезпечення» трактується неоднозначно і теж є досить дискусійним. Дану позицію також підтверджує М.В. Реслер, зазначаючи, що обліково-аналітичне забезпечення – це досить абстрактне поняття, воно не має чітко обумовлених рамок чи вимог до організації [8, с. 158]. Однією з основних причин відсутності однозначності щодо трактування даного поняття є його відсутність у міжнародній обліковій практиці, зокрема, дане поняття не використовується представниками англо-американської облікової школи, а подібні дослідження відносяться до сфери управлінського обліку або обліку в управлінні.

Виникненню і подальшому застосуванню поняття «інформаційне забезпечення» у вітчизняному бухгалтерському обліку можна завдячувати представникам радянської облікової школи В.Ф. Палію та Я.В. Соколову [5, с. 153]. Завдяки

Таблиця 1

Погляди дослідників стосовно понять, що використовуються в обліково-аналітичних дослідженнях і пов'язані з поняттям «інформаційне забезпечення»

Автор	Трактування поняття
Інформаційне забезпечення, що включає бухгалтерський облік (підхід 1)	
В.Ф. Палій, Я.В. Соколов	Динамічна система одержання, оцінки, збереження і переробки даних, створена в цілях вироблення управлінських рішень [5, с. 154]
М.С. Пушкар	Представляє собою організовану сукупність даних про внутрішні і зовнішні умови виробництва та про їхній бажаний стан [6, с. 24]
І.Б. Садовська	Інформаційним забезпеченням процесу управління використанням трудового потенціалу є система бухгалтерського обліку фактичної праці та її оплати [9, с. 272]
Обліково-аналітичне забезпечення (підхід 2)	
Гнилицька Л.В.	Забезпечує об'єднання облікових та аналітичних операцій в один процес у здійсненні оперативного мікроаналізу та використанні його результатів при моделюванні управлінських рішень [2, с. 44]
Реслер М.В.	Є складовою системи господарювання, воно об'єднує облікові та аналітичні операції в один процес, дозволяє провести оперативний аналіз, забезпечити безперервність даного процесу і використати ці результати при формуванні рекомендацій для прийняття управлінських рішень [8, с. 160]
Гоголь Т.А.	Це організація процесу збору, обробки, узагальнення і збереження облікової та аналітичної інформації, узгодження її руху між різними структурними підрозділами управлінської служби, забезпечення ефективної взаємодії із зовнішнім середовищем з метою інформаційного забезпечення системи управління та зовнішніх користувачів [3, с. 41]
Бочуля Т.В.	Це розвинута система формування економічно вагомих показників через узагальнення й аналіз професійних суджень щодо результатів діяльності підприємства відповідно до узгоджених формальних і неформальних інституцій у реальній інтерпретації інформації для формування управлінських висновків на мікро- та макрорівнях [1, с. 34]
Облікове забезпечення (підхід 3)	
Нашкерська М.М., Н.О. Литвиненко	Облікове інформаційне забезпечення управління визначається рівнем повноти і достовірності даних бухгалтерського обліку, досконалістю його методології [4, с. 187]

їм дане поняття міцно укорінилось у наукових публікаціях і використовується в інших працях, де досліджуються питання ролі та значення бухгалтерського обліку в системі управління підприємством.

Таким чином, на сьогодні крім поняття інформаційного забезпечення в обліково-аналітичних дослідженнях використовуються ще декілька подібних понять, які в той же час відрізняються своїми предметними областями (табл. 1).

Наведені в табл. 1 підходи авторів свідчать, що, розглядаючи різні види забезпечення, усі дослідники відзначають його спрямованість на підвищення ефективності процесу прийняття управлінських рішень. При цьому авторами, що відносяться до різних груп, використовуються відмінні підходи до розуміння предметної області забезпечення, що можна представити наступним чином (рис. 1).

Представники першого підходу вважають, що система бухгалтерського обліку є одним із найважливіших елементів системи інформаційного забезпечення управління підприємством, якому має приділятися велика увага. Окремі дослідники, зокрема І.Б. Садовська [9, с. 272], у контексті процесу управління використанням трудового потенціалу прирівнює систему інформаційного забезпечення до системи бухгалтерського обліку.

Представники другого підходу виділяють систему обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством, яка є синтезом облікової та аналітичної підсистем, основною перевагою виділення якої є налагоджена взаємодія задля досягнення синергетичного ефекту. Результатом функціонування такої системи є генерування обліково-аналітичної інформації – сукупності відомостей та даних обліково-аналітичного характеру, що можуть використовуватись у процесі прийняття управлінських рішень на різних рівнях системи управління.

На сьогодні даний підхід має велике значення, про що свідчать приклади побудови системи обліково-аналітичного забезпечення для: управління підприємствами та організаціями в цілому (С.П. Барановська, В.В. Вольська, Т.А. Гоголь, Н.Ю. Єршова, В.А. Пігош); фінансового менеджменту (М.В. Реслер); оцінювання ефективності державних цільових програм (О.М. Чемерис); управління економічною безпекою підприємств (Л.Г. Гнилицька, Л.Я. Тринька); стратегічного управління або розвитку підприємства (А.А. Пилипенко, Л.М. Рябенко); управління прибутком (Л.В. Бесараба, А.О. Касич, Р.М. Циган, О.І. Карбан,); управління витратами підприємств (А.А. Пилипенко, Н.І. Пилипів, І.П. Дзьобко,

О.В. Писарчук); управління інноваційним розвитком підприємств (Л.О. Волощук); управління фінансовим станом підприємства (О.Ю. Зав'ялова); експлуатації основних засобів (М.М. Матієшин); управління інвестиційними проектами (Т.М. Мельник) тощо. Відповідно, об'єктами управління, для яких може розроблятися обліково-аналітичне забезпечення, і можуть виступати як підприємство в цілому, окремі напрями його діяльності або види і системи управління, так і окремі об'єкти управління (прибуток, інновації, інвестиції, ризики, основні засоби тощо).

Проте в контексті даного підходу існують погляди дослідників, які суперечать теоретичним засадам побудови системи обліково-аналітичного забезпечення на підприємствах. Так, О.П. Ратушна [7] досліджує проблеми побудови обліково-аналітичного забезпечення економічного аналізу. Такий підхід не зовсім відповідає сутності поняття інформаційного забезпечення, оскільки система аналізу не може забезпечувати сама себе аналітичною інформацією, а має постачати інформацію для суб'єктів, які забезпечують розробку проектів рішень та їхне безпосереднє прийняття.

Представники третього підходу відокремлено розглядають облікове забезпечення та його роль у процесі прийняття управлінських рішень, без розгляду його місця в загальній системі інформаційного забезпечення. При цьому зовсім не враховуються взаємозв'язки облікової системи підприємства із аналітичною системою, що створює проблему необхідності інтеграції інформаційних потоків при прийнятті управлінських рішень.

Окрім цього, деякі дослідники вивчають проблеми інформаційного забезпечення економічного аналізу, зосереджуючи основну увагу на взаємодії аналітичної системи із системою бухгалтерського обліку (фінансового та управлінського) як основним інформаційним джерелом, так і з іншими інформаційними системами підприємства (маркетинговою, логістичною тощо).

Таким чином, існування дискусійних проблем щодо розуміння сутності поняття «обліково-аналітичне забезпечення» загалом можна спостерігати на наступних рівнях:

- на змістовному рівні, виходячи із існуючих підходів до розуміння сутності інформаційного забезпечення (як результату; як процесу; як сукупності результату і процесу);

- на рівні понятійно-категорійного апарату, оскільки дослідниками виділяються і аналізуються такі суміжні поняття, як «облікове забезпечення», «обліково-інформаційне забезпечення», «обліково-аналітичне забезпечення» та «інформаційно-аналітичне забезпечення» системи управління;

- на рівні користувачів такого забезпечення – внутрішніх та зовнішніх користувачів.

На нашу думку, вирішення виділених проблем на різних рівнях може бути здійснено шляхом:

- розробки єдиного загального розуміння сутності інформаційного забезпечення;

- уніфікації облікової термінології, пов'язаної із поняттям «інформаційне забезпечення управління»;

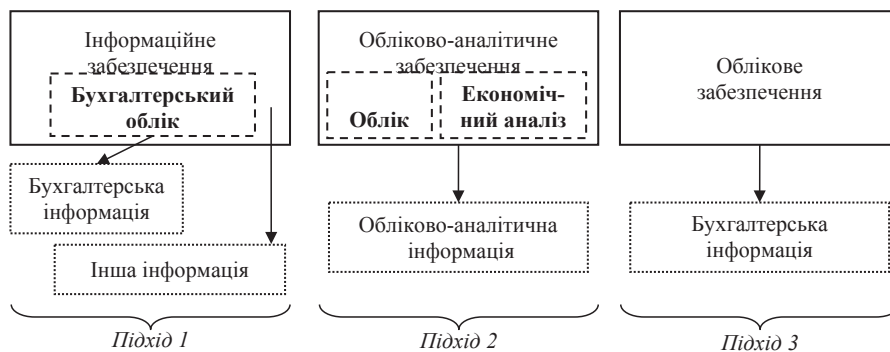

Рис. 1. Підходи до розуміння взаємозв'язку інформаційного забезпечення та бухгалтерського обліку

– обґрунтування ієрархії пріоритетності користувачів системи обліково-аналітичного забезпечення.

Висновки. На сьогодні відсутня єдність у поглядах дослідників стосовно розуміння сутності поняття «обліково-аналітичне забезпечення» системи управління підприємством, що викликано відсутністю однозначності трактування поняття «інформаційне забезпечення» в дослідженнях зі сфери інформаційних систем. У той же час використання даного поняття є більш пріоритетним у порівнянні із поняттям «облікове забезпечення» та «інформаційне облікове забезпечення», оскільки

дозволяє сформувати комплексний підхід до побудови системи інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень.

Для подальшого розвитку обліково-аналітичних досліджень слід використовувати інтегрований підхід до розуміння сутності поняття «обліково-аналітичне забезпечення», що передбачає його розгляд як сукупність різних видів обліково-аналітичної інформації, що утворюється в результаті функціонування обліково-аналітичної системи підприємства, так і процес функціонування даних систем, що складається із набору відповідних обліково-аналітичних процедур.

Список літератури:

1. Бочуля Т.В. Інновативний розвиток обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством : [монографія] / Т.В. Бочуля. – Х. : ІНЖЕК, 2015. – 404 с.
2. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства : [монографія] / Л.В. Гнилицька. – К. : КНЕУ, 2012. – 305 с.
3. Гоголь Т.А. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу : [монографія] / Т.А. Гоголь. – Чернівці : Видавець Лозовий В.М., 2014. – 384 с.
4. Нашкерська М.М. Облікове забезпечення управління поточною дебіторською заборгованістю / М.М. Нашкерська, Н. О. Литвиненко // Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2012. – № 721. – С. 186–190.
5. Палий В.Ф. АСУ и проблемы теории бухгалтерского учета / В.Ф. Палий. – М. : Финансы и статистика, 1981. – 224 с.
6. Пушкар М.С. Бухгалтерский учет в системе управления / М.С. Пушкар. – М. : Финансы и статистика, 1991. – 176 с.
7. Ратушна О.П. Обліково-аналітичне забезпечення аналізу фінансових результатів / О.П. Ратушна // Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 1. – С. 72–76.
8. Реслер М.В. Системний підхід у поєднанні облікового і аналітичного процесів в управлінні підприємством / М.В. Реслер // Бухгалтерський облік, економічний аналіз та контроль в умовах формування і розвитку сучасних концепцій управління : тези виступів XII Міжнар. наукової конференції ЖДТУ. – Житомир : ЖДТУ, 2013. – С. 158–160.
9. Садовська І.Б. Облікове забезпечення в системі стратегічного управління трудовим потенціалом аграрних підприємств / І.Б. Садовська // Економічний форум. – 2015. – № 1. – С. 268–276.
10. Федорова Г.Н. Информационные системы : [учебник для студ. уч. сред. проф. обр.] / Г.Н. Федорова ; 3-е изд., стер. – М. : Академия, 2013. – 208 с.

Вакун О. В.

Ивано-Франковский учебно-научный институт менеджмента
Тернопольского национального экономического университета

ЕКОНОМІЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Резюме

Обоснована необхідність дослідження проблеми визначення сутності поняття «учетно-аналітичне забезпечення» системи управління. Виділені і обґрунтовані існуючі підходи до розуміння сутності інформаційного забезпечення і виявлені перспективи його застосування в учетно-аналітичних дослідженнях. Виділені три основні рівні дискусійних проблем у розумінні сутності поняття «учетно-аналітичне забезпечення» і запропоновані шляхи їх вирішення. Предложено підхід до розуміння сутності поняття «учетно-аналітичне забезпечення» системи управління.

Ключевые слова: учетно-аналитическая информация, учетно-аналитическая система, учетно-аналитическое обеспечение информационной системы управления.

Vakun O. V.

Ivano-Frankivsk Scientific-Educational Institute of Management
Ternopil National and Economic University

ECONOMIC ESSENCE OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPLY OF ENTERPRISE CONTROL SYSTEM

Summary

The necessity to study the problem of defining the essence of management system concept «accounting and analytical support» has been grounded. Existing approaches to understanding the nature of information provision have been allocated and grounded. The prospects for its use in accounting and analytical studies have been identified. Three basic levels of discussed problems of understanding the essence of the concept of «accounting and analytical support» have been allocated and the ways of its improvement have been suggested. An author approaches to understanding the essence of «accounting and analytical support» concept in management systems have been grounded.

Keywords: accounting and analytical information, accounting and analytical system, accounting and analytical provision of management information system.